

Lia (Liana) Basheleishvili

ლია (ლიანა) ბაშელეიშვილი

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

„My Companion“ Maxim Gorky. „We, Different and Alien“

მაქსიმ გორკის „ჩემი თანამგზავრი“. „ჩვენ, სხვა და უცხო“

Maxim Gorky turned socialist realism into an official term in 1934, voicing it at the first congress of the USSR Writers' Union. Maxim Gorky tried to "transform realism, if you will, critical realism by ridiculing and condemning Christianity. The idea of class struggle and And by destroying the class enemy, Maxim Gorky first of all began to confront himself and his creativity."

In the Union of Socialist Soviets, the pioneer boys are already learning to understand and understand the hideously obvious truth: the civilization and culture of the bourgeoisie is based on the continuous brutal struggle of the minority – the well –fed "neighbors" – against the vast majority – the hungry "neighbors". It is absolutely impossible to "love your neighbor" when it is necessary to rob him, and if he resists robbery – to kill."

He preaches completely different ideas in his story "My Companion", which was written before the revolution and its genre resembles the Christian ascetic literature of "walking" – pilgrimage. The writer tells about his walking and wandering. He accidentally met a young Georgian prince Shakro Ptadze in Odessa, who became his companion. Shakro and the generalized image of satellites. What literary methods does the "Christ-loving" and "humane" author – walker use to create an image of "other" and "alien", whose name, according to the writer, is legion.

Key words: my companion, we, different, alien

საკვანძო სიტყვები: ჩემი თანამგზავრი, სხვა, უცხო

მაქსიმ გორკის მოთხრობა „ჩემი თანამგზავრი“ პირველად 1894 წელს გამოქვეყნდა „სამარის გაზეთის“ დეკემბრის თვის რამდენიმე ნომერში. მოთხრობა შესულია მაქსიმ გორკის თხზულებათა ყველა აკადემიურ გამოცემაში. მას საფუძვლად დაედო 1891 წელს მაქსიმ გორკის ოდესიდან თბილისში მოგზაურობის ისტორია ვინმე ქართველ თავად წულუკიძესთან ერთად, რომელიც შაქრო მთაძის პროტოტიპია მაქსიმ გორკის „ჩემს თანამგზავრში“. ნაწარმოები ისწავლება რუსეთის საშუალო სკოლების მერვე კლასში.

ლიტერატურათმცოდნეებმა შესანიშნავად იციან, რომ სრული უგუნურებაა მწერლის გაიგივება თავის პერსონაჟთან, გმირთან, რომელიც პირველ პირში გვიყვება მომხდარ ამბავს. მაგრამ ყველა მკითხველი არ გახლავთ ლიტერატურათმცოდნე და ამიტომაც აიგივებს პერსონაჟს მწერალთან. ეს, რა თქმა უნდა, შეცდომაა, მაგრამ არც ისე დიდი. მთავარია სხვა რამ, პერსონაჟი თუ ავტორი, თავს რომ ახვევს მკითხველს თავის შეხედულებას ცხოვრებაზე. ისინი გვიმტკიცებენ, რომ ცხოვრება ასეთია. მაგრამ ჩვენ არ გვაძლევენ იმის საშუალებას, რომ ვიფიქროთ და თავად გამოვიტანოთ დასკვნა. სინამდვილეში კი უნდა გავანალიზოთ ის შინაგანი კაცი, რომელიც თხზულება-

შია წარმოჩენილი. ერთი დეტალიც, მოთხრობელს მოთხრობაში მაქსიმი ჰქვია. იგი ფეხითმოსი-არულე პილიგრიმია, როგორც ალექსეი პემკოვი იყო. ვფიქრობთ, რუსული სოციალურ-კულტურული ტერმინი „ბასიაკი“ უფრო შეესაბამება მთავარ გმირს. „ბასიაკობის“ რელიგიურ ფესვებზე ცოტა ქვემოთ ვისაუბრებთ.

ორიოდ სიტყვა ჟანრის შესახებ. მოთხრობა თავისი ტოპოსებით თითქოსდა ასკეტური ლიტერატურის ერთ-ერთ სახეობას „მიმოსვლათა“ პილიგრიმულ ჟანრს განეკუთვნება. გლახაკობა, დღიური სარჩოს მოპოვება, ღია ცისქვეშ ძილი, მიუსაფრობა, სიძნელეთა გადალახვა, შიმშილი, ტკივილი, უძილობა, ტანჯვა, ადამიანის და არა მოყვასის სიყვარული ასკეტური ტოპოსებია, მაგრამ რამდენადაც პარადოქსულად არ უნდა მოგვეჩვენოს, მათ რელიგიური დატვირთვა და შინაარსი გორკისთან არ გააჩნიათ. უფრო მეტიც, ისინი ანტიქრისტიანულია თავისი ბუნებით, რადგან მათ მიყვავართ ადამიანის გაღმერთების – „ჩელოვეკობოჟი“-ს ახალ რელიგიამდე, როგორც ამას თავის დროზე შენიშნავდა გორკისთან მიმართებაში დ. მერეჟკოვსკი.

მაქსიმ გორკის, რა თქმა უნდა, იზიდავდა უარსობა, უთვისტომობა, უსახლკარობა და „ბასიაკების“ გარეგნული თავისუფლება. ისინი არ იყვნენ საკუთრების მონები და ყოველდღიური, მოსაწყენი ცხოვრების, რუტინის ტყვეები, ჯერ კიდევ მოზარდობის ასაკში გორკის ენატრებოდა გმირობა და დანაშაულები(!), რომელიც არ ხელეწიფებოდათ მის გარშემომყოფებს. ბასიაკებს თუ გმირობისაკენ ნაკლებად ჰქონდათ მიდრეკილება, დანაშაულისაკენ ნამდვილად იყვნენ მიდრეკილნი. გორკი აიდეალუბდა მათ, რადგან სხვანაირი არსებობა მას საბრალლო, დამამცირებელ, მემჩანურ ყოფად მიაჩნდა¹. ბასიაკობა – არსებობის ყველაზე ღირსეული ფორმაა, წერდა გორკი და „ჩემი თანამგზავრის“ მაქსიმის სახეც ამ კონტექსტების გათვალისწინებითაა განსახილველი და არა როგორც უპირობოდ დადებითი გმირი, როგორც ის წარმოჩენილია სასკოლო ქრესტომატიებში. რატომაა ანტიქრისტიანული ეს სახე? უპირველესად ყოვლისა იმიტომ, რომ „ბასიაკებს“ სძულთ წესრიგი, ზომა, ვალდებულება, ყოველდღიური სიმშვიდე და ჰარმონია. მათ არა აქვთ სახლი და არ ჰყავთ ოჯახი. ისინი ისეთივე თავისუფლები არიან, როგორც ზეცის ფრინველნი (ეს გორკის აზრით). პროფ. მ. დუნაევის მტკიცებით, „ბოლშევიკურ ყოველდღიურ ციებ-ცხელებასაც ბასიაკური ფესვები ჰქონდა და გორკის სოცრეალიზმის დოქტრინაც ამ იდეოლოგიით იყო ნასაზრდოები“ (Дунаев, 2003, გვ. 125) დ. მერეჟკოვსკიმ ზუსტად დაინახა გორკის მიერ რომანტიზირებულ სახეებში ამ მოვლენის რელიგიური დვრიტა. „ბასიაკობის“ საბოლოო არსი – ანტიქრისტიანობა, კაცობრიობის ჯერ კიდევ ძველი, ბრმა, ბნელი რელიგია მხოლოდ ადამიანებისა, ღმერთის გარეშე, მაგრამ ანტიქრისტიანობის ახალი და ხილული შესაძლებლობით – ადამიანის გაღმერთების რელიგიით (Мережковский, 1914). (არ აგვერიოს ასკეტურ-მისტიკური ქმნადობის ბოლო საფეხურთან – წმინდანის განდმრთობასთან). ანტროპოცენტრიზმი გორკის მოთხრობებში მიყვნილია ადამიანის ღმერთობამდე და არა განდმრთობამდე. ასე რომ, მოთხრობის მთავარი და ერთი შეხედვით სიკეთის და მოყვასის სიყვარულის მქადაგებელი იდეალური მაქსიმი ასეთი კონტექსტების პილიგრიმია, „ჩიტივით თავისუფალი“, რომელსაც ქართველი ფრანტი, კუბოკრულ, ღია ფერის პიჯაკსა და შავ შლაპაში გამოწყვილილი ოციოდე წლის თავადი გაბრაზების ჟამს ეუბნება:

„– მომისმინე, შენ რას ფიქრობ? – მრისხანედ ალაპარაკდა შაქრო. შენ ვინ ხარ? სად გაქვს შენ სახლი? გყავს შენ დედა? მამა? ნათესავები? გაქვს მიწა? ვინ ხარ შენ ამ დედამიწაზე? შენ ფიქრობ, რომ ადამიანი ხარ?! ეს მე ვარ ადამიანი! ეს მე მაქვს ყველაფერი. მან მკერდზე ხელი დაირტყა. მე მიცნობს ქუთაისი და თბილისი. მე თავადი ვარ. შენ?... შენ არავინ ხარ. შენ ნუ მიდიხარ ჩემს წინააღმდეგ. მემსახურები? კმაყოფილიც დარჩები. მე ათმაგად გადაგიხდი, ... შენ გინდა, რომ მეც შენნაირი ვიყო? ეს არ არის კარგი. ეხ, ეხ, ფუ, ფუ!“ ჩვენი თარგმანი ვერ გადმოსცემს ვერც ფონეტიკურ ეფექტს რუსულად შეცდომებით მოლაპარაკე შაქროსი, მაგრამ მე ვიცი ის კონტექსტი, ანუ რუსი მკითხველის რეაქცია მსგავს ტექსტებზე. ეს ავტორმაც შესანიშნავად იცის და შეგნებულად განაწყობს ასე შაქროს წინააღმდეგ. უცხოს მიმართ დამოკიდებულება რუსულ სამყაროში ძლიერ

¹ От трудов праведных, не нажать домов каменных – ხშირად იმეორებდა მწერალი.

განსხვავდება თუნდაც ქართული თვალსაზრისიდან. თუ ქართულში უცხო სიტყვები ერთ-ერთი კონტექსტი საუკეთესოა, რუსულენოვან სამყაროში ეს გამორიცხულია. თავის დროზე პეტრე დიდის მიერ რუსეთში გადმოსახლებულ გერმანელებს ადგილობრივმა მოსახლეობამ „ნემეცი“, „ნემოი“ ანუ უტყვი, ლაპარაკის უნარის არმქონე უწოდა. თუ დავუშვებთ იმ ფაქტს, რომ ახალგაზრდა შაქროს არანაირი განათლება არ მიუღია(რაც საეჭვოა), მაშინ როგორ მუშაობდა ის რკინიგზაში ამგვარი რუსულით? გიმნაზიებში, როგორც ვიცით სწავლა რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა და წარმოუდგენელია, რომ ახალგაზრდა თავადს ენა არ სცოდნოდა. სხვა მხრივ, შაქროს სიტყვებში, მიუხედავად უარყოფითი კონოტაციისა (ავტორი მას ხან მხეცად, ხან პირუტყვად მოიხსენიებს, ან მუდმივად რაღაც ცხოველს ადარებს, ხან მგელს, ხან ძაღლს, ხან კიდევ ვაცს) არის სიმართლე. შაქროს შეკითხვებშიც არის ჭეშმარიტების მარცვალი: სახლი გაქვს? – არა, ოჯახი გყავს? – არა, მიწა გაქვს? – არა, ვინმე გიცნობს? – არა“. ამიტომაც შაქრო არ უსმენს მაქსიმის დარიგებას და მის ქრისტიანულ ქადაგებას¹. შაქროსათვის უსახლკარო და უთვისტომო მაქსიმე არც არის ავტორიტეტი. რაც შეეხება გმირის მეტყველებას, ავტორს მის წარმოსაჩენად დიდი შრომა გაუწევია. და შეუქმნია ფრაზის ფონეტიკურ-მუსიკალურ სურათი, რომელიც გარკვეულ მიზანს ემსახურება. მაგრამ ტექსტის ფონეტიკური ანალიზი არ ჰქმის რუსულის ცუდად მცოდნე ქართველის მეტყველების სურათს. მას მხოლოდ ერთი დანიშნულება აქვს – გამოიწვიოს მკითხველში ნეგატიური ემოცია. თუ რა თქმა უნდა, საქმე არ გვაქვს რაღაც განსაკუთრებულად ინდივიდუალურ, თავად წულუკიძის მეტყველების მახასიათებელთან. მაგ. ცე, ცე, შორისდებული ქართულში არ არის, მას კი ხშირად წარმოთქვამს შაქრო.. თუმცა ეს მაინც მეორეხარისხოვანია, ყველა სხვა მარკერებთან შედარებით.

მიუხედავად იმისა, რომ შაქრო არ იწვევს არანაირ ემპათიას მკითხველში, პირიქით, იგი მუქთამჭამელი და ცინიკოსია მაქსიმთან მიმართებაში, მის სიტყვებში მაინც არის სიმართლის მარცვლები, რადგან მისთვის მიუღებელია მაქსიმის შინაგანი „ბასიაკობა“ და მუდმივი ხეტიალის წყურვილი. თავად შაქრო, თითქოსდა შემთხვევით ჩავარდნილა სავალალო სიტუაციაში, მას თითქოსდა ქართველმა მეგობარმა ფული, პასპორტი და ისეთი ნივთები მოპარა, რომლის გულისთვისაც მას მამა, თურმე „ხანჯლით დაკლავს“. მეორე ქართველმა კაცმა, პარიკმახერმა, კი საკუთარი პასპორტი ათხოვა, რომ ქურდს დადევნებოდა. ასე კვალდაკვალ მოსიარულემ პოლიციას ვეღარ მიმართა, ფულიც გაუთავდა და მშიერი აღმოჩნდა ოდესის ნავსადგურში. მკითხველმა არ იცის, მართალს ჰყვება თუ არა შაქრო, მაგრამ აუხსნელი რჩება, თუ როგორ გამოიწვია მან თანაგრძნობა მოხეტიალე მაქსიმში, რომელიც მას დააპურებს და ჰპირდება, რომ ოთხ თვეში თბილისში ჩაიყვანს, ხერსონის, ფოდოსის, ყირიმის, ჩერქეზეთისა და ვლადიკავკაზის გავლით. მაქსიმისათვის შაქრო სხვანაირია, უცხოა და სხვაა, მიუხედავად იმისა, რომ ერთ სახელმწიფოში ცხოვრობენ. შაქრო მისთვის ველური, გაუნათლებელი და ბნელი, ინსტიტუტებით მცხოვრები ვირემშაკა კავკასიელია, რომელიც საინტერესო ამბებს კი ჰყვება, მაგრამ გლეხები ეჯავრება, სრულიად უცხო და გაუგებარი ელემენტია ბუნების და ხეტიალის მოყვარე, ვითომდა თავისუფალი, ქრისტესმოყვარე მთხრობელისათვის. შაქროს არ ესმის, ვერ იგებს და ვერც გაიგებს „ბასიაკობის“ და უსახლკარობის ხიბლს, რადგან ასაკით ახალგაზრდაა, პირუტყვული ჟინით სავსეა, მხოლოდ ჭამასა და ქალებზე ფიქრობს, მუშაობა არ შეუძლია, მაგრამ მაქსიმის საკუთარ ნამუშევარს ართმევს და აშანტაჟებს, შეურაცხყოფას აყენებს, არ ენდობა. მუშაობას მათხოვრობა და ქურდობა ურჩევნია. როცა სამუშაოს ვერსად პოულობენ და ლუკმა პურის ფული არა აქვთ, იგი ქურდობს და ცოცხლები ძლივს გამოასწრებენ ჩერქეზებს. მწერალი ერთ დადებით თვისებასაც კი ვერ პოულობს თავის თანამგზავრში. და იმდენად დიდი სულის პატრონია, რომ ბედისანაზარა ვერ ტოვებს ასეთ მოყვასს, მაშინაც კი როცა ორივენი,

¹ Послушай, – что ты думаешь? – гневно заговорил Шакро. – Кто ты такой? Есть у тэбэ дом? Есть у тэбэ мать? Отэц? Есть родные? Зэмли? Кто ты на зэмле? Ты – человек, думаешь? Это я человек! У менэ всё есть!.. – Он постукал себя в грудь. Я князь!.. А ты... ты – ничего! Ничего нэт! А мэнэ знаит Кутаис, Тыфлыс!.. Панымаишь? Ты нэ иди протыв мэнэ! Ты мне служишь? – Будышь доволен! Я заплачу тэбэ дэсять раз! Ты так дэлаешь мне? Ты нэ можишь дэлать иное; ты сам гаварыл, что бог вэлел служить всем бэз награда! Я тэбэ награжу! Зачэм ты мэнэ мучаишь? Учишь, пугаишь? Хочешь, чтобы я был как ты? Это нэ харашо! Эх, эх, эх!.. Фу, фу.

ქარიშხალში მოხვედრილები სიკვდილს ჩაჰყურებენ თვალეზში. „ჩაბანებთან“ საუბარი უკვე კვანძის გახსნაა. შთაბეჭდილება რჩება, რომ რუსეთში „ბასიაკიც“ და „ჩაბანიც“ სახელმწიფო ინტერესების დამცველია, სახელმწიფოს უსაფრთხოებაზე მზრუნველია, მხოლოდ შაქროა ზედმეტი და უცხო ხორცმეტი, ანტიმოქალაქე, რომელიც საქართველოში ჩამოსული მოტყუებით მიატოვებს მაქსიმს, რადგან მას არაფერი ადარდებს და სინდისიც არ გააჩნია. მწერლის თქმით, ამ თანამგზავრის სახელი *ლეგიონია*. ტექსტში დიდი ქვეტექსტები და მეგატექსტიც იკითხება. ამ მეგატექსტში კარგად ჩანს, რომ „ბასიაკობა“ შინაგანი, ფსიქოლოგიური მდგომარეობაა, რომელიც უსინდისო თავადისათვის, მიუხედავად ყველაფრისა, მიუღებელია. „გარეგნული მაწანწალობის გარდა, რომელსაც სოციალურ-ეკონომიური საფანელი აქვს, არსებობს შინაგანი „ბასიაკობა“, ფსიქოლოგიური, რომლის უკანასკნელი საფანელი ნიჭილიზმია. ეს უკვე ბოლო სიშიშვლეა, სიტიტვლეა და სულიერი სიდატაკეა. იმიტომ კი არა, რომ ადამიანი მიდის შინაგან „ბასიაკობამდე“, რადგან ადრე ემსხვერპლა სოციალურ-ეკონომიურ პირობებსა და ფსკერზე აღმოჩნდა, არამედ პირიქით, იმიტომ აღმოჩნდა ფსკერზე, რომ რომ დავიდა შინაგან მაწანწალობამდე“ (Мережковский, 1914, გვ. 392), გააიდებლა იგი. „შინაგანი „ბასიაკობა“ კი არ არის განპირობებული გარეგნულით, არამედ გარეგნულია განპირობებული შინაგანით“ (Мережковский, 1914, გვ. 86). ასე რომ, თითქოსდა ქრესტომატიული ჭეშმარიტება მთხრობელის იდეალურობასა და შაქროს არამზადობაზე მინიმუმ გადახედვას მაინც საჭიროებს, თუნდაც ქრისტიანული მსოფლმხედველობის პოზიციიდან, რადგან ძნელია სხვანაირის და უცხოთა ემპათია მწერლისათვის, რომელიც ბოროტ ღმერთს უფრო ხშირად ხედავს, ვიდრე კეთილს. მართალია სოცრეალიზმის ჩამოყალიბებამდე ჯერ კიდევ დიდი გზაა გასავლელი, მაგრამ მისი ნიშნები ამ მოთხრობაშიც შეინიშნება.

სოციალისტური რეალიზმი მაქსიმ გორკიმ აქცია ოფიციალურ ტერმინად 1934 წელს საბჭოელი მწერალების პირველ ყრილობაზე. მაქსიმ გორკი შეეცადა რეალიზმის, თუ გნებავთ, კრიტიკული რეალიზმის „ტრანსფორმაციას“ ქრისტიანული ეთიკის და დოგმატების განქიქებას გზით. კლასობრივი ბრძოლის დოქტრინის შემოტანით და მტრის განადგურების იდეით მაქსიმ გორკი პირველ რიგში საკუთარ თავს და საკუთარ შემოქმედებას დაუპირისპირდა. „საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკებში უკვე პიონერმა ბიჭებმა გაიგეს საზიზღარი, მაგრამ უდავო ჭეშმარიტება – ბურჟუაზიული ცივილიზაცია და კულტურა დაფუძნებულია უმცირესობის მუდმივ ბრძოლაზე – მამდარი „მოყვასის“ წინააღმდეგ. სავსებით შეუძლებელია „მოყვასის“ სიყვარული მაშინ, როცა აუცილებელია მისი გამარცხვა, ხოლო როცა ის ამას ეწინააღმდეგება – მისი მოკვლა“. მაქსიმ გორკის ღრმა რწმენით, „მხატვარი (შემოქმედი) არ ეძებს ჭეშმარიტებას, იგი მას თავად ქმნის“ – გორკის ეს ფრაზა გახდა სოციალისტური რეალიზმის დოქტრინის ქვაკუთხედი და შეიქმნა უმეტესწილად ისეთი ლიტერატურა, რომელსაც არ აინტერესებდა ჭეშმარიტება, მას მხოლოდ, მის მიერ შექმნილი სამყარო აღეღვებდა. ადამიანის გაღმერთებაც სწორედ ამით დაიწყო, რადგან მან დემიურგის ფუნქცია მიითვისა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Дунаев М. (2003). Православие и русская литература. Т.4.М., 2003.

Источник: <http://gorkiy-lit.ru/gorkiy/articles/article-264.htm>

Мережковский Д. (1914). Полное собрание сочинений Мережковского. Т. XIV. М., 1914.

References:

Dunayev M. (2003). Pravoslaviye i russkaya literatura. T. 4. [Orthodoxy and Russian literature]. M.: 2003.

Istochnik: [Source]. <http://gorkiy-lit.ru/gorkiy/articles/article-264.htm>

Merekovskiy D. (1914). Polnoye sobraniye sochinenii Merezkhovskogo. T. XIV. [Complete works of Merezkhovsky. T. XIV]. M.: 1914.